

משנתו של הגאון רבי עקיבא איגר „בגליון הש"ס"

למסכתות :

פסחים, יומא, סוכה, ביצה, ראש השנה,

תענית, מגילה, מועד קטן וחגיגה

עם

ביאורים והערות

מאת

הרב חיים דוב שעוועל

ניו-יורק

ירושלים

ת ש ל " ב

הוצאת "קדם" בע"מ

ירושלים תשל"ב

הוצאת "קדם" בע"מ רח' קרן היסוד 5, ירושלים

גליון הש"ס השלם

לרבינו עקיבא איגר

יכלול כל דברי הראשונים והאחרונים שציין אליהם רבינו בגליונו ומהם ספרים יקרי ערך אשר אינם בנמצא כמעט, עם תיקונים רבים מטעיות עפ"י דפוסים קדמונים ועוד.

וגם נוספו כמה וכמה הגהות שנשמטו לגמרי בשסי"ם. גם הוספנו מה שרבינו דן במק"א באותן ענינים. עוד גם זאת הוספנו בסוף הספר פנינים יקרים מדברי רבינו.

יו"ל בס"ד

פה עיה"ק ירושלים תובכ"א

שנת גילויי טמוני רבינו עקיבא גינז זל"ה לפ"ק

הדרכה בלימוד מהגרע"א זיע"א

ואגב אודיע ששמעתי ממו"ר הגאון שערי שמחה זצ"ל בשם רבינו הרעק"א שהזהיר לתלמידיו הגאונים ותלמידי תלמידיו הרבים ועצומים שעיקר היגיעה והעמלה בתורה תהי' להישיר השכל אף אם עי"ז יחסר כח הבקיאות שאין העת מספקת על שניהם, כי מי ששכלו ישר באמת אזי שכלו הישר ישמרהו וימנעהו מללכת שובב להעלות על דעתו חלילה נגד הגמ' ותוס' ורמב"ן וכו', כי כל דברי קדשם מיושרים בתכלית, וההיפך מדבריהם הוא עקום בתכלית, ובר שכל הישר לא יטבע ח"ו בעקמומיות עמקי שאול תחתית ר"ל מהאי דעתא עכד"ק.

מה שכתב הגאון ר' נפתלי זילברברג
בחידושי רע"א חולין וורשא תרצ"ב

מכתב ברכה

הנה מע"כ ידידי היקר הרב הג' הנעלה והמצויין וכו' מ' ר' שמואל הלל הכהן שי' שהוא מלומדי ישיבתנו הק' ועמל בהבנת דברי הגמ' והראשונים וצמא לדבר ד' ומצורף לזה בעל מדות טובות וישרות וזכה עי"ז להתעלות במעלות תוה"ק ולקנות הרבה חכמה ודעת, והיות שכעת ברצונו להדפיס ספר גליון הש"ס להגרעק"א זי"ע, ע"כ יבואו בזה דברי לחזקו ולברכו מקרב לב שחפץ ד' בידו יצליח, ושיזכה להיות בכלל מצדיקי הרבים ולהיות דבוק בעץ החיים ולעסוק בשקידת הלימוד והעיון מתוך מנוחת הנפש ביחד עם אהבתו ויראתו ית"ש, שזהו תכלית הבריאה וחובת האדם בעולמו ולהגדיל תורה ולהאדירה.

וע"ז באעה"ח ט"ז שבט התשמ"ז ירושלם ת"ו

משולם דוד

באמו"ר הגה"ח רשכבה"ג מרן יצחק זאב הלוי זצוקללה"ה

פלאווייציק

ב. בהרבה מקומות שזכינו לדברי רבינו בעלמנו בהרחבת הדברים, הן בחידושי הן בתשובותיו והן בהגהותיו לספרים שונים, שעי"ז שוב אין מקום לטעות בכוונת דבריו, והבאנו דבריו במקומם.

ג. במקומות שלא היה לנו שום ראיה, תקנונו מסבא בעזרת ובהחיינאות עם גדולי תורה.

לפעמים החיקון הוא שיש ט"ס בסימון התשובה כגון שאינה סימן נ"ה אלא ע"ה וכד', פעמים יש ט"ס בד"ה כגון שמוצא מספר טורי אבן בד"ה פלוני, ובאותו דיבור אין שייכות לעניינו, וז"ל בד"ה שלאחריו או שלפניו, ופעמים שאף שם הספר נדפס בטעות כמו שו"ת מהר"ם אלשאקר במקום מהר"ם אלשיך.

וזאת למודעי שבאותו מקומן היה מקום להסתפק בכוונתו כגון אם הכונה לספר המצויין והסימן הוא טעות או ששם הספר הוא טעות והסימן הוא נכון, אז הוצאנו שניהם גם יחד.

ובחזיקנא טיבותא לנפשין שחך כדי השואה עם דפו"י, מאלו הרבה מהגהות רבינו שנשמטו לגמרי מהדפוסים שלנו, וכללנום בספר זה, כל אחת על מקומה הראוי.

עוד גם זאת בסוף הספר הוספנו פנינים יקרים אבני ספיר ויהלום מדברי רבינו המפורסם הנה והנה, ואינם מצויים בספרים שנדפסו לאחרונה.

ע"ף אף כל האמור לעיל יתכן כי שגינו בחיקון הטעויות, ושמא כונת רבינו על דבר אחר ממה שכתבנו, ונבקש מאד מכל מי שיש לו הערה על הדברים שישלחם אלינו, ואם הנדק עמו יחוקן בל"נ במהדורות הבאות, וזכות הרבים תלוי בו.

באין מקום אחר להביע מקרב לב ונפש חפיה ברכת התודה ותשואות חן להגאונים הגדולים אשר עמלו וטרחו בצירור משנתו של רבינו המופיעה בספר זה, הלא המה הגאונים הרב חיים קנייבסקי שליט"א והרב שמואל אינשטיין שליט"א והרב שמואל ברוך הכהן דויטש שליט"א והרב רפאל רייכמן שליט"א והרב ח. ברלין שליט"א, ואחם עמם עוד כמה וכמה מחופשי התורה ח"ת יקרים שליט"א שסייעו ברב או במעט איש איש כפי מהללו. יה"ר שזכות התעסקותם בדברי רבינו יגן עליהם ויתברכו בכל מילי דמיטב, גם כל ההוגה בספר זה ויאזר לאורו ברכ יברכם.

זה היום עשה ד' נגילה ושמחה בו, על אשר זכינו במיפתח דשמיא לאחר העמל והיגיעה ללקט חיבור זה, וזאת לערוך שולחן לפני הוגי גליון הש"ס לרבינו הגרעק"א, אשר חלק גדול הימנו הי' עד עתה כספר החסום וכקופה שאין לה אונים.

חביבים על כל חובשי ביהמ"ד דברי דודים של רבינו הגדול רעק"א ולזאת בכל סוגיא שבה ידובר בא' מכל ספרי רבינו, בחידושי או בתשובותיו, אין אשר ימנע עצמו מלברר דברי רבינו וסברותיו ולהפך בהם ובטעמיהם, וק"ו בהגהותיו אשר על הגליון שבשם גליון הש"ס יקראו הסמוכים ונראים לעין כל, אשר בודאי כל לומד הסוגיא ידוש ויברר בדברי רבינו ככל יכלתו.

אך נחנו דעתנו כי רוב ההגהות אשר בגליון באו בליווי מראי מקומות בלבד, ע"י ב' פלוני וכו', ואין ספק שבשם שבהגהותיו המפורשות בלשונו ניכרים הדברים בגודל מחיתום להבהרת הסוגיא, כן גם ליווי נכריים לא פחות להעמדת דברים על צירורם, אמנם דא עקא, שאם בליווי לגמ' ורש"י ותוס' אין בזה טרחה רבה הואיל והש"ס מצוי חס"י כל לומד לתור אחר הציון המצויין בהגה"ה ועי"ז להבין דברי חפץ. לא כן הבליווי אשר הם לשאר ספרים הן ראשונים והן אחרונים חלקם אינם מצויים חס"י כל אדם, ורבים מהם אשר אינם מצויים כלל, רק בבחי עקד הספרים, כך שהמקום המראה אינו בהישג יד כלל וסגור הדלת בפני הלומד. אי לזאת העמסנו על שכמנו המשרה לאסוף את כל דברי הראשונים והאחרונים שמצוין רבינו בגליונו מכל הספרים היקרים והמפורסמים אל ספר אחד, ומהלומדים נישא ברכה.

בראשית מלאכתנו אמרנו כי אין זו חכמה כי אם מלאכה ועל נקלה נגיע אל תכלית מטרתנו,

אולם תוך כדי עבודתנו לזאת בעקבות רבינו, ראינו שברבות השנים והדפוסים נשתרצבו טעויות דפוס שונות בדברי רבינו בגליונו, כגון שמצוין לעיין בספר פלוני סימן פלוני ובאותו ספר באותו סימן אין שום דבר ששייך לענין המצויין בהגה"ה, והרבה עמל ויגיעה השקענו להעמיד הדברים על דיוקם ועל אמינותם כמיסת כוחנו ובסיועם ובעזרתם של ח"ח מובהקים אשר נחנו מכוחם וזמנם לברר מקחו של אותו לדיק, וליינו תקונים כפי המשוער והמושג.

א. ע"פ השואות עם דפוסים ישנים כמו דפוס פראג, ורשא, לעמברג, ועוד, שיש דברים שאכלנו בדפוס וילגא הם משונשים ודפו"י המה מחוקנים ביושר.

ייד"ר שיתקבל הספר למועלת בני מדרשא

שמואל ה. הכהן

וחשלם המלאכה בס"ד בשנת השמיטה תשמ"ו.

כבודה של תורה דרכה ולימודה

מתוך הקונטרס פותח שערים
להרה"ג ר' משה קרלבוך שליט"א

ה

...ודע שאני אקיים בעצמי ולא הביישן למד, ואודה
ולא אבזש כי נעלם ממני הפשט הפשוט בדברי
חוס' שרגל רבים דשים בה... (שו"ת ח"ג סי' נ"ג)

ו

עוד עמדתי היום בלמדי משניות בחו"ט פי"א דכתובות
מ"ד... לא זכיתי להבין חיבור דברים אלו... ויש לי
זער מזה אחר שנמפשי משניות לא עמדו על זה, ומסתמא
הדברים פשוטים ורק די קצרה מהבין.
(ליקוט פשוטות וחדושים סי' י"ז כפופו)

ז

מכתב קדשו הגיעני ע"ד גט שנכתב בו "בראשון בשנת"
במקום "באחד בשנת" באמת דעתי העניה היה
נוטה שלא לחוש כלל... ואך לאשר ידי הערה לספק, דרכי
חמיד להשליך דעתי מנגד ולתפוס דעת האחר, כי מכיר
אני ערכי הדל בעו"ה. (פשוטות כח"י סי' ק"ו)

ח

ומחמת רוב הערדות אי אפשר לי לחפש בספרי
האחרונים, ומזה הסבה נאכדו ממני רוב
דרכי מהחדושים שהעליתי בעו"ה, כי היה עלי לטורח
הכתיבה בחושי שאין בזה דבר חדש וכבר קדמוני.
(שו"ת סי' ר"א)

ט

מכתבכם הגיעני, חדעו כי איני יכול לדון בין איש
לרעהו מבלי שמוע ב' הדדים מה בפייהם,
וקרא כחצי שמוע בין אחיכם, ולזה איני משיב כלל על
המעשה שכבר נעשה, ואך אודיע לכם איך תתנהגו לימים
הבאים אם יודמן כזה שהש"ץ הקבוע אינו רוצה, או שאינו
יכול לנגן כליל שמחת תורה נוסח אמה הראש לדעת
וההקפה בס"ת לומר ולנגן הזמירות והתשכחות כנהוג. ראוי
לכבד לאיש בן חורה ועוסק כל השנה בלימוד תורת ד', ורק
לפרקים מפסיק במה שצריך לעסוק בפרנסת ביתו, לאיש
אשר אלה לו ראוי לשמח בחורה ולומר בניגונים ומירות
ותשכחות ולו קדימה בזה מאנשים אחרים שאינם בגדר הזה,
וזהו עצמו בכלל כבוד התורה במה שצוהרם איש כזה
ובהיפך הוא בזיון התורה ח"ו. (משפטי רע"א סי' א')

י

יקרת מכתבו ע"י בנו ש"י הגיעני כהיום לנכון. ועל
מבוקשו ממני לנסות את בנו ש"י ולתהות על
קנקנו, הנני לעשות כרצונו לטובתו כהנה וכהנה, ובפרט

א

קדוש וקניי ו"ל הי' מכבד את התורה ומיגע בדברי
ראשונים להבינם ולהוסיף לקח עליהם והי' רגיל
לפרש מה שאחז"ל בשנת קי"ב אם הראשונים כמלאכים אנו
כבני אדם ואם הראשונים כבני אדם אנו כחמורים ופי' הוא
ו"ל אם דברי ראשונים נחשבים בעינינו כדברי מלאכי אלקים
כי כל אחד מיגע עליהם להבינם אזי אנו כבני אדם אבל מי
שאומר שראשונים היו רק בני אדם כמונו שטעו בדמיונם או
שלא היו בקיאים כ"כ ולא ידעו ולא הבינו, האומרים כך
המה כחמורים ממש דעלמא ולא כחמורו של ר' פנחס בן
יאייר שהבין עכ"פ לעמוד על דעת רבו שלא לאכול דבר
שאינו מעושר ולמנוע עצמו מן הגזל, עכ"ד ו"ל.
(חוט המשולש)

ב

מכתבו הגיעני, ראיתי כמתלהלה יורה זיקים נגד דברי
רבותינו הראשונים, ורגז: ושחק על אמרותיהם
הקדושים ואין נחת ומי יתן והי' מקדיש עמות אלה אשר
בהן יגע למצוא תואנה לחלוק, אל היגיעה והעמל להבין אף
קנה דבריהם העמוקים והרחבים זר לי מאד זר לי.
א"ה דברי מוכיח לחכם מאהבה מסותרת / כי יחס לבנו
וכאש בערת / על חתו לדברי רבותינו הקדמונים
כתף סוררת / ולמען היות לו למזכרת / להבין שדעתם
רחבה ודעתנו נבערת / או אז יכנע לבנו לשום פסקי
ראשונים לראשו עזרת תפארת / לתכלית הנרצה הלוה הנה
נאו כל דברי זאת אגרת / והי' אם יקח אמרי ויפנסם בלבו
לעד ולמשמרת / אז אחתום עצמי אוהבו ומכבדו.

עקיבא גינז מ"א"ש

(שו"ת סי' נ"ה)

ג

ובזה דחמה חמני בדברי... האמנם איני אחראי למשכונ
נפשי על דברי מפורש מהאחרונים, ודי לנו להעמיק
בדברי הראשונים, אך למען אהבתי לחמני רומ"פ ולמלאות
רצוני הטוב להשיב על כל דבריו לא אמנע להשיבו גם על זה
(ח"ג סי' קנ"ו)

ד

מ"ק הגיעני ואני בעוונותי מדוכא ביסורים ומוטרד
למאד, ועתה בזאת דבריהם המשכרים הלז בעיני
חדשות שהולכים לבטל לימוד תשכ"ד אי ואבוי, הי' ירחם
מהרה. (ליקוט פשוטות וחדושים סי' ט"ו)

דבר מזה חזה אשר זה כל חפצי ומגמתי להשקות מים עלי ערוגות נטעי נעמנים להנמיח חנוכה ולעשות פרי ויותר ממה שהעגל וכו', ואולם כפי העת לא עלתה בידי כי אמרתי לפני ש' שרצוני שיקח מועד לשום עיניו באיזה סוגי אשר ארציהו להניע לפני. והוא אמר שאין הזמן גרמא לו נכך כי נחמאח אלל א' מאוהבי' ומחר אי"ה יקח דרכו לניחו בשלום. וזאת יאות לו להגיד לי איזה פלפולא, ואנכי לא קן עמדי להעמיד על חכונת האיש ע"י פלפולא כ"א ע"י לימוד איזה סוגי לראות אם מיוסד על קוטב לימוד פשט האמת, ולזאת לא נעשתה מבוקשו דמר בזה, אם יודמן שבנו ש' יבא לכאן להתמהמה פה יום או יומים אקח מועד לזה בעזה"י.
(משפטי רע"א סי' כ')

יא

ד"ש לבנו הצחור המשכיל כהור"ר אברהם נ"י, בני כעת אשר זכית והגעית לגדלות ראה להישיר דרכיך ותן בלבך לשמוע בלימודים להתמיד בלימוד בעיון ובחשקות

להצין על נכון ולא כחותה ע"ג גחלים ובהעברה בעלמא ולהיות כמשא ח"ו אולי יתן ה' שגם אתה תהיה מקובצני שולחני בעיון הלכה כמו אחיך הגדולים ממך בעה"י והי' ה' בעזרך ויפתח לבבך בחורה וביראה ותעלה מעלה מעלה.
(מכתבי רע"א סי' כ"א)

יב

...ובודאי דבר זה הוא בכלל זיכוי הרצים ותועלת גדול לכל הנמאים לדבר ה' זו הלכה ברורה שיצא מפי רבותינו הקדושים נ"ע ואף שגדולי מחברים ומכללם באל"י רבה לשו"ע אורח חיים העתיקו לפעמים דעת הרשב"א בספרו הג"ל, המעיינים מתחזקים על שרשי אמת יחאו לשמות בצמא ממקור מעין הנובע המים האדירים האלה ולהתבונן בדרכיו דרכי הקודש לידע הסכמה מאין תמצא ואיה מקום בינה אשר הוציא הרשב"א ז"ל דינו ברב תבואות כמו.

(ממוך הסכמה להדפיס ספר עבודת הקודש להרשב"א)

תוס' רעק"א על משניות השלם

לרבינו עקיבא איגר

יכלול כל דברי הראשונים והאחרונים שציין אליהם
רבינו בתוספותיו, ומהם ספרים יקרי ערך אשר אינם
בנמצא כמעט, עם תיקונים רבים מטעיות עפ"י דפוסים
קדמונים ועוד. גם הוספנו מה שרבינו דן במק"א
באותן ענינים.

יו"ל בס"ד

פה עיה"ק ירושלים תובכ"א

שנת חידושי רע"א על משניות לפ"ק

משניות

סדר נזיקין

עם פירוש

רבינו עובדיה מברטנורה. ותוספות יום טוב.
ותוספות חדשים.

ועם כל המעלות הנמצאים בדפוס אמשטרדם בשנת קדחת יעקב לפ"ק:

ועתה עשינו עוד מעלות בקדש ואלה הם

א' משנה ערוכה המבאר כל מלות ורוח בלא.
ב' ראשון לזיון מהנאון מהר"ר ישעי ברלין וצ"ל.
ג' הכפר שנת אלדד מרביט הנאון האמתי מהר"א וצ"ל מוילנא, הדפסנו בבית סוד ורעים
לשיבת עמנו. וידוע כי דרכו בקדש לבאר כל חמידא בבאור יפה, ואסדרתו צרופה, מנופה
בשלה עשרה נפה, ונתקן עתה ע"י דרב הגדול הצדיק המטות מו' יהושע העשיל כ"ן וצ"ל,
העקרא ר"העשיל ריינעם מחוראדנא, שעמל וינע ככל כחו, וחניה משהל ועד כלה כל
השכנים והקצוות ודכים שהיו בבפר זה בדפוס לעמברג, זכרה לו אלה לשובה.

תוספות רבי עקיבא אייגר

ראה זה רבב חרש ביאורים וחידושים נפלאים על כל שיחא סדרי משנה מאת רביט הנאון
אמיתי חסיד ועני מאור הנולה מהר"ר עקיבא אייגר ט"ז האבד ור"ס דקק פוזנא והמריסת:
הנה לבית הדפוס י"י יצחק המופלג מואר'ר בביכמין וואלף ט' בן הגאון המהמר תוספות ר"עק סג"ל:

הנה טו העותי העני ל' אודין כנחם מן ילד נהל'ר ששחה וצ"ל:

נרפס פה אלטונא שנת תקצ לפ"ק.

בשרדוקס אין דער קאטנליך ראטישען פריווילעגירטען בוךדרוקקערייז דער געברידער באָנן.

גליון הש"ם

לרבנו עקיבא איגר

מכתי"ק

מופיע בפעם הראשונה מעצם כתב יד קדשו

על מסכתות

ר"ה, יומא, סוכה, שקלים, תענית, מגילה,

כלאים, תרומות, שבעות, הוריות

עם ביאורים וצינונים הערות וליקוטים

בשם

צבי משה

גם הוספנו

קונטרס תיקונים בגליון הש"ם הנדפס על מסכתות הנ"ל

וקונטרס חידושים ותשובות מרבנו

יו"ל ברצון אבינו שבשמים

ע"י

משה צבי בערגער

ברוקלין, נוא יארק

שנת גליון הש"ם לרבנו עקיבא איגר (תשנ"ט)

כתובת:

Moishe Berger
1699 East 2nd Street
Brooklyn, N.Y. 11223
(718) 336-0098

Copyright © 1999

כל הזכויות שמורות

Phototypeset by:

DEUTSCH GRAPHICS

5308 13th Avenue • Brooklyn NY 11219

Tel: (718) 853-0981 • Fax: (718) 853-2671

מכתב ברכה ממרן ראש הישיבה דישיבת מיר שליט"א על ספר גליון הש"ס מסכת שבת וסדר קדשים

כ"ה אדר, תשמ"ח

הנה כבוד ידידי האברך כמדרשו מו"ה משה שליט"א ברגר מחשובי אברכי
ישיבתנו הק', מציאה מצא, הערות רעק"א על מסכת שבת וסדר קדשים
מכתב ידו הק' אשר עוד לא נדפסו מעולם. ומאשר שדברי רעק"א הם יקרים
מפז ומפנינים, עלה בדעת הרב הנ"ל להדפיסם ולהפיצם על פני תבל לתועלת
הרבים. וכיון שמתוך עמקותם וקיצור הדברים קשה לירד ולעמוד על כוונת
דבריו הק', עמל הרב הנ"ל לבאר ולהבהיר הדברים בהרבה מקומות בדעת
ובהשכל, וגם ציין לשאר ספרי רעק"א כשהאריך שם, ובסיעתא דשמיא חפץ
ה' הצליח בידו להקל הרבה לעמוד על עמקי כוונותיו של רבינו רעק"א. והגני
לברכו שזכות רבנו רעק"א יעמוד לו ולזרעו, ושיזכה להרכצת תורה ברבים.

החותם לכבוד התורה

שמואל ברנבוים

אפרים פישל הערשקאוויטש

אב"ד דק"ק האליין יע"א

כעת דומ"ץ דק"ק צאנז-קלויזענבורג

בעזהשי"ת

כבר נודע בשערים גודל הוד תפארת גדולתו של רשכבה"ג מרנא ורבנא רבינו עקיבא איגר זלה"ה אשר תורתו תורת אמת ונאמר בו אור אשר מאיר עיני חכמים בחידושיו העמוקים ושותים חכמים בצמא את דבריו, ומלבד דבריו בחידושיו עשה גם ציונים לתורה וקראם גליון הש"ס הנאמרים רק ברמיזה ועתה משמיא זכי ליה להרב הגדול בתורה מלא פלג אוצר בלום מוכתר בנימוסין מוה"ר משה צבי בערגער שליט"א ומצא הרבה מסכתות עם כי"ק מרבינו רעק"א זלה"ה אשר כתבם בגליון ועדיין לא נדפסו והוא טרח להעתיקם ולהוציאם לאור עולם וגם עשה אזנים לתורה והעמיק והרחיב לפרש ולבאר דברי הגליון בטוב טעם ודעת בהשקפה יפה וברה הפליא עצה והגדיל תושיה. וכן יעלה וישגה כבודו ותפארתו עד ביאת ינון בב"א.

הכו"ח שמנה בסך אדר"ם תשנ"ז לפ"ק ברוקלין יצ"ו

אפרים פישל הערשקאוויטש

הקדמה

יתברך הממציא וישתבח המזכה שהמציא לי גמרות שלמד בהן רבנו רבי עקיבא איגר זצוק"ל בהיותו אב"ד רק"ק פרידלאנד בשנות תקנ"א-תקע"ה ושכגליונותיהן רשם הגהותיו וציוניו המפורסמות בכל תפוצות ישראל בשם "גליון הש"ס", ושזיכה אותי ללקט מעצם כתב יד קדשו הגהות שמעולם לא נדפסו ולפרשם לפי השגתי, וגם להוציאם לאור.

בספר גליון הש"ס מכתי"ק (שלא נדפסו בגליון הש"ס הנדפס) על מסכת שבת וסדר קדשים שהוצאתי לאור בחסדי השי"ת בשנת תשמ"ח, כתבתי השערתי שלרבנו היה ש"ס בהיותו בפרידלאנד שבו הגה ורשם את הערותיו וציוניו בשעת לימודו, וכשהגיע לעיר פוזנא ניתן לו ש"ס אחר שמאז הגה בו ורשם בגליונותיו. הרבה מההגהות שבש"ס ראשון כתבם מחדש בש"ס השני, ובשעת לימודו נתעורר עוד פעם לאותן ההערות והגהות, אבל לא לכולן, וגם הוסיף עליהן תוספות מרובה, וש"ס הראשון לא היה לפני רבנו וגם לא הגיע לידי מדפיסי "גליון הש"ס".

אחר שיצא לאור ספר "גליון הש"ס מכתי"ק" הנ"ל התקשר עמי איש יקר, גברא דרחים רבנן ומוקיר רבנן ותלמידיהון ודואג על פרנסתן, ואמר לי שנמצאים ברשותו עוד מסכתות (דפוס זולצבאך שנת תקי"ז) עם הגהות רבנו ושהוא מוכן להשאילן לי כדי שאוכל להעתיק ההגהות. ויהי כן. העתקתי כל ההגהות שלא נדפסו ואלה שיש בהן איזה שינוי מהנדפס בדיוקנות בעז"ה, וכל ההגהות בספר זה על סדר מועד לוקחו משם. ואפילו ההגהות שכתו או שנמחקו מאיזו סיבה עד שלא היה אפשר קריאתן ולא נראה יותר מרישומן העתקתי, שנתאפשרה קריאתן ע"י אור מיוחד שנקרא אולטרא-וויילעט.

הערות רבנו הנמצאות במדור "עוללות הכרם" נדפסו לראשונה בקובץ הנכבד והמפורסם לתהלה "כרם שלמה" לחסידי באבוב במשך השנים, והן מופיעות כאן ברשות העורך הגאון הרב שמרי' ציטראנענבוים שליט"א שנתן לי רשות בתשואות חן להדפיסם כאן, והוספתי עליהן ביאור.

חידושי רבנו ותשובותיו קבלתי מהר"ר מנדל פאללאק נ"י עמו"ש, איש חשוב הלומד תורה ומחזיק לומדיה. ברשותו נמצאים עוד כמה תשובות וחידושים של רבנו אבל אני העתקתי רק את אלה שלא נדפסו עדיין, או שהשינויים שבהם שגורם כבד, יביאו תועלת ללומדים. בענין הזה נעזרתי הרבה ע"י הגאון הרב שמואל איינשטיין שליט"א מו"ל "כתב וחותם לרעק"א" קמא ותניינא ועוד מחבורי רבנו שבגודל בקיאותו בתורת רבנו הודיעני מה נדפס ואיפה, וגם פיענח עבורי כמה תיבות בכתה"י שלא יכולתי לקרותן.

אפריון אמטי לידידי הנכבד מאד הרב יהושע ליימאן שליט"א עבור הערותיו בשיפור וסגנון לשוני. וכן לר' שמעון דייטש נ"י מומחה גדול במלאכת המחשב עבור חלקו הגדול בהוצאת הספר בהדרו.

מכיר אני לכולם טובה ומאחל אני להם מעומק לבי ברכת הדיוט, מדברי ברכת משה רבינו לבני לוי (ועל צבאם גם כל מי שנדכו לבו מכל באי העולם, כדברי הרמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל) בך ה' חילם ופועל ידם תרצה — שיראו ברכה מרובה בעבודת הקודש בה הם עוסקים והצלחה רבה בכל מעשי ידיהם. וזכות רבנו בודאי עומד לכולם בברכה בזה ובכא.

הקדמה

בספר גליון הש"ס מכת"ק על מסכת שבת וסדר קדשים הנ"ל היתה עבודתי בעיקר לציין בדיוק המקום בגמרא או בתוס' וכדומה שאליו כיוון רבנו את הערתו ולהוסיף מראי מקום לאותם המקומות שבהם דיבר באותו ענין. אבל בפעם הזאת קבלתי עצת מו"ר הגאון המפורסם הרב שמואל ברנבוים שליט"א ראש הישיבה הקדושה ישיבת מיר, וכיארתי בעז"ה בכל הערה וציון את כוונת רבנו לפענ"ד, האם יש כאן קושיא או תירוץ או ראיה או מראה מקום. ואם דיבר רבנו בענין זה במקום אחר, הבאתי מדבריו שם, ובוה סמכתי בעיקר על ספר חידושי רעק"א על הש"ס. בכל מקום הבאתי ג"כ ממה שמצאתי בדברי שאר רבותינו הראשונים והאחרונים בהגדרון. באותם המקומות שציינו רבנו והגאון ר' ישעיה פיק (ברלין) זצ"ל [הגהותיו נדפסו על גליון הגמרא בסוגריים מרובעים] למקום אחד, שמתי כוכב בתחילת הדיבור.

* * *

לדאבוני צריך אני להזכיר בברכת המתים אבי מורי ר' ישראל דוב הכ"מ בהר"ר מרדכי ע"ה, שנפטר לעולמו י"ג סיון תשנ"ח, אחד עשר יום לאחר שעלה לארצינו הקדושה. הוא הצטער תמיד על שפלותו של כלל ישראל בגלות הזאת ועל החורבן הנורא של יהדות אירופה ע"י הארורים ימ"ש, ולא היה יתכן לדבר עמו הרבה שלא יעלה זה על הפרק. הוא צפה תמיד לראות הרמת קרן כלל ישראל ונקמת ה' בשונאיהם של דור העבר ושל דורנו. למרות שלא זכה לצאת מפתקו של האדם הראשון וכל ימיו אכל לחמו בזיעת אפיו, קבע עתיו לתורה מדי שבת בשבתו ושום דבר בעולם לא מנעו משיעוריו הקבועים. תמיד הביע הוקרתו והכרתו של מוכתם של מגידי השיעורים שלימדו בהתלהבות והכיר שהם נהנים מיגיעתם ללמוד וללמד תורתנו הקדושה, והוא התבטא הרבה פעמים, "אני מקנא אותם". אחד השיעורים שאבא אהב מאד התקיים כל שבת קודש בביהמ"ד אגודת ישראל שב-14 עוועניו בבורו פארק, והשתתף בשיעור זה בערך עשרים וחמש שנים ולמד שם כמה מסכתות. הוא הוקיר וכיבד מאד את מגיד השיעור הרה"ג ר' אליעזר קארב שליט"א. יזכהו הקב"ה להמשיך ללמוד וללמד עוד הרבה שנים. מאד הקפיד אבא לסגור את חנותו בערבי שבתות מבעוד יום בזמן שיוכל להכין את עצמו לשבת קודש בנחת, ולא הועילו שום דפיקות ומענות של הקונים. בגן עדן תהא מנוחתו, וזכותו יגן על אמי מורתי שתחיה ועל כל משפחתנו, ויהא זכרו ברוך.

וחייב אדם בכבוד חמיו. ברתת אזכיר את חמי הרב שמואל ראזענבוים זצ"ל שנפטר בכ"ה תמוז תשנ"ה. בצדק יכולים אנו להמליץ עליו תורת אמת היתה בפיו כי רק האמת היתה נר לרגלו הן בלימוד התורה והן בקיום מצותיה והן בהשקפות התורה שבידוע שורה בהן בלבול גדול ר"ל. גם לעת זקנתו היה לבו ער, ואם למד דבר חדש שהיה היפך הרגלו, אך עיונו הביאו להסיק שהדין החדש הוא הנכון, התגבר על הרגלו ועשה כמו שהתברר לו. העמיד הרבה תלמידים שאפילו אחרי שלושים שנה הזכירו אותו בהערצה. הניח אחריו דורות ישרים, בנין וחתנין תלמידי חכמים מובהקים מרביצי תורה ומחזיקים בה. אי אפשר להזכיר חמי ז"ל מבלי להזכיר את אשתו תחי' בזוו"ש. אחרי שלש שנים של נשואיהם הותקף חמי בסטרוק ר"ל ששיתק חלק גדול מגופו וזמן קצר אח"ז ניטל ממנו חוש השמיעה. היא טיפלה בו בעצמה במסירות בכל פרט קטן כגדול יום ולילה כעשר שנים עד יום פטירתו. היא נשארת קשורה בקשר אמיץ למשפחה וכל שמחה במשפחה היא שמחתה. כל בני המשפחה רואים בה שליח מן השמים שהאריכה את ימי חמי בכבוד. אסירי תודה אנו לה עד עולם. ימלא ה' כל משאלות לבה לטובה מתוך בריאות ושמחה.

* * *

הקדמה

בשנים האחרונות עבר על כלל ישראל המון הרפתקאות וצרות, ובפרט סילוקן של גאונים וצדיקים. אזכיר שנים מהם שחסרונם מורגש לנו במיוחד בישיבת מיר נוא יארק. ביום ד' דחוו"מ פסח תשנ"ח נלקח מאתנו ראש הישיבה הגאון והצדיק מורנו הרב שרגא משה קאלמאנאוויץ זצ"ל בשעת תפלת ערבית בישיבה הק'. ידע סבל ומחלות ויסורים רוב שנותיו ולחם כגבור חיל נגדם שלא ימנעוהו מעבודתו הקדושה בהישיבה, הן בהרצאת תורה והן בניהול הישיבה. הנהגתו היתה כולה עדינות וענוות חן עם זהירות מיוחדת בכבוד הזולת. הוא עיטר כל שמחה בהישיבה בנוכחותו ופיאר אותה בדבריו הקצרים שהיו קולעים אל המטרה. מי שזכה לשמוע ולראות את תפלתו היה מתרגש. הוא חינך את בני משפחתו בדרך אבותיו והניח בנין וחתנין כולם יראים ת"ח ומרביצי תורה. תהא נפשו צרורה בצרור החיים.

הגאון וצדיק הרב אריה ליב ברנבוים זצ"ל, בנו הגדול של מרן ראש הישיבה שליט"א, היה איש מורם מעם, ירא שמים מרבים, מתמיד נפלא, יקר מאד במדות, מבורך בכשרונות עילויים, וציר נאמן לכוראו בהרכיצו תורה והשפיע טובה על הרבה מאחינו בני ישראל שקירבם לאביהם שבשמים. במשך כל הזמן שר' לייבל סבל יסורים נוראים, קיים בעצמו הפסוק בטחו בה' עדי עד וגו', ודברי דוד המלך אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים. כל בני הישיבה בפרט וחלק גדול של עולם התורה בכלל הרבו להתפלל עבורו וגם הוסיפו בלימוד התורה לזכותו. כאשר ביום ט"ז כסלו תשנ"ו לקח אותו אלוקים ואיננו, לדאבון כל בני משפחתו ותלמידיו ומכיריו וכל עולם התורה, נתקיים בנו הקרא בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', עם פירוש רש"י שם שצרתן של ת"ח מוטלת על הכל להתאבל בה. תהא נפשו צרורה בצרור החיים.

מאד דאגנו אז שלא יאונה כל רע במצב בריאותו של מרן ראש הישיבה שליט"א שבלאו הכי לא היה בקו הבריאות, ומה גם שכבר עבר עליו צרת בנו הנחמד חיים שלמה ז"ל שנהרג באופן טראגי בט"ו מנ"א תשל"ו. ואכן כעבור כארבעה חדשים קיבל התקף לב קשה, ובנפלאות השי"ת ניצל בנס הגלוי לעין, ובצדק יכולנו לברך בריך רחמנא דיהבך לן וכו'. ברוך ה' רופא כל בשר שזיכנו לראות את מרן שליט"א נוהג כימי קדם בהתמדתו הנפלאה ונתינת שיעוריו העמוקים תמידין כסדרן ובהשמעת תביעותיו מבני הישיבה לשאיפה לגדלות אמיתית בתורה על כל מקצועותיה. כה ימשיך וכה יוסיף בעז"ה עוד הרבה שנים.

* * *

מודה אני להקב"ה שהנחני בדרך האמת ושם חלקי מיושבי ביהמ"ד, והביאני לישיבה הקדושה ישיבת מיר שבה אני מסתופף הרבה שנים ומתבשם מכל היקרים הנמצאים בין כותליה. גם זיכני הבורא ית' שילמוד עמי מו"ר הגאון הרב נחמן נחמציץ שליט"א, שהגיד שיעור מפורסם בהישיבה כעשרים וחמש שנה וגם מגיד שיחות מוסר נפלאות. הוא תלמידם של גדולי עולם: הגאון ר' אלחנן זצ"ל הי"ד והגה"צ ר' ישראל יעקב לובטשאנסקי זצ"ל הי"ד; הגאון ר' אליעזר יהודה פינקל זצ"ל והגה"צ ר' יחזקאל לעוונישטיין זצ"ל והגאון הרב חיים שמואלביץ זצ"ל, והגאונים ר' אהרן קטלר זצ"ל ור' משה פיינשטיין זצ"ל, ושםם והנהגותיהם שגורים בפיו. ישלח לו הקב"ה במהרה רפואה שלימה בתוך שאר חולי ישראל כדי שיוכל למלאות אות נפשו לעמול בתורה.

הקדמה

הרצון לשבת בבית ה' נשרש בי בישיבה הקדושה מעלז-שיקאגו. אמי תחי' עמו"ש — ישלח לה הקב"ה רפואה שלמה במהרה בתוך שאר חולי ישראל ותרווה רק נחת בלי סוף מכל בני המשפחה — ראתה בעינה הפקוחה שאני זקוק לגלות למקום תורה, ומשמיא קזכו לן שאגיע להדרכתם ולהשפעתם של ראשי הישיבה הגאונים הרב אברהם חיים לעווין שליט"א, הרב חיים דוב קעללער שליט"א, ולהבדיל בין חיים לחיים, הרב חיים שמעלצער זצ"ל. ולעצמו קובע ברכה המגיד-שיעור הנערץ הרב שמואל פייוול ווייס שליט"א. ונתגדל הרצון ועשה פרי במשך לימודי אצל הגאון המפורסם הרב מגשה קליין שליט"א. ימשיכו בעז"ה בהצלחה מרובה בעבודת הקודש בה הם עוסקים להעמיד תלמידים הגונים נאמנים לה' ותורתו.

קראתי שם לביאורי לדברי רבנו "צבי משה" על שמי משה צבי, ותמכתי יתדתי בתרגומו של אונקלוס למילים "ויואל משה" (שמות ב, כא) "וצבי משה", שמשה רצה (וכפירוש רש"י בבראשית יח, לא). וגם בפיוט אקדמות מצאנו "צבי וחמיד" "צבי ואתרעי" שפירושם רצה וחפץ. רצוני וחפצי היה להבין ולפרש הגהותיו של רבנו, ותקותי שלא החטאתי את המטרה.

אסיים בתפלתי שידריכני השי"ת לחיות חיים של קידוש שמו יתברך, ולמלאות תפקידי בשלימות, ולזכות במהרה בתוך כלל ישראל לגאולה השלמה ולראות כל הנפלאות שהבטיחנו ע"י נביאיו הקדושים. ושביחד עם עזרתי תחי' עמו"ש נזכה לראות מכל צאצאינו דורות ישרים כולם מוכתרים בכתר תורה וכתר שם טוב ומקדשים שם שמים בכל אשר יעשו.

משה צבי בערגער

ספר
תורת
רבינו עקיבא איגר

למרנא ורבנא גדול מרבין שמו
רבי עקיבא בהרב רבי משה גינז וצלה"ה
אב"ד ור"מ בק"ק פוזנא והמדינה

בו כונסו למקום אחד לפי סדר הדף חידושים ובאורים
מקורות וצינונים קושיות ומערכות מכל ספריו, על ששה סדרים
בתוספת חידושים מכת"י קדשו
ובן חידושים ממנו שנוכרו ע"י חכמי דורו בדפוס ובכתב יד
עם באורים והערות מגדולי ישראל שנשארו ונתנו בדבריו

חלק ראשון
זרעים - מועד א

יוצא לאור בס"ד ע"י המשתדל
ע"ה דניאל בימון ס"ט
בעיה"ק ירושלים ת"ו
שנת תשס"ה לפ"ק
בסיוע מכון המאו"ר להוצאת ספרים
שע"י ישיבת "אורות התשובה" ירושלים ת"ו

רבי עקיבא איגר

על התורה

קושיות וחידושים של הגאון

על התורה בהלכה ובאגדה

אהלי שם

כולל תירוצים חידושים ועיונים

על כל קושיה והערה של הגרעק"א

מיכאל בן אאמו"ר הרה"ג מוהר"ר יוסף זצלה"ה פרץ

מחבר הספרים: אהלי שם על הש"ס, אהלי שם על כאלף קושיות הגרעק"א זצ"ל, אוצר המשניות על כל משנה ומשנה מששה סדרי משנה, אהלי שם על השלחן ערוך אורח חיים ושו"ע יורה דעה, אוצר הפרשה על חמשה חומשי תורה, אהלי שם נביאים וכתובים על כל פרק ופרק

שנת: "שמח נפש" (תהלים פו, ד) לפ"ק